

PÓTLÁSOK ÉS JAVÍTÁSOK A MAGYAR OKLEVÉL-SZÓTÁRHOZ.

(Harmadik közlemény.)

LÁDÁS (kalamáris): *loculatus*, mit fächern versehen. — Nem az, hanem az idézet szerint: »geongi hazzal rakot ladas kolomáris«, olyan kalamáris, melynek a ládája gyöngyházzal van kirakva. — V. ö. *kalamáris-láda*, *tentás-láda*. NySz.

LAJHUND: *canis* genus; eine art hund. — Tökéletlen magyarázat. Grimmnél »leithund, der vom jäger an einem langen riemen geführte hund; odorinsecus, leviator, funabilis odorissequus.« A bajor *leit*-ből nálunk *laj* is lett. V. ö. Schmeller és NySz.

LAPPAN. Helyesnek tartom, hogy ez az ige is fölvétetett az Okl. Sztárba, noha nincs rá más idézet, mint az Anonymus *loponsu*-ja. Ma már tudjuk, hogy a Vas-megyei *Lappancs* folyócska a stájer *Lafnitz* elcsavarásának köszöni a nevét, de azért Anonymus népies etymologizálása mégis becses adat, mert azt bizonyítja, hogy a *lappan* ige már a XIII. sz. legelején megvolt nyelvünkben. — De ugyanezen okból helytelenek tartom az Anonymus *esculeu*-jének mellőzését, mert ez meg azt bizonyítja, hogy az *eskeni* ige, melyre különben csak a XIV. század második negyedéből van adatunk, Anonymus korában már szintén megvolt.

LATOS: uncialis NySz. — Nem az, hanem »semuncialis.« Igaz, hogy a régi magyar szótárak a latot gyakran összevették az unciával, de nem mindig. PP-nál pl. megvan helyesen: uncia = két lót; uncialis = két lótos; semuncia = egy lót; semuncialis = egy lótni; semunciarus = egy lótos. Különös véletlen, hogy a NySz-ből éppen ezek a helyes adatok mind kimaradtak.

LESZÁLLÍT: *sedo*, *restringuo*, *placo*; stillen, besänftigen. E jelentés alá vannak sorozva »a per leszállítására« vonatkozó adatok is. Holott ez u. m. »condescensio causae«; ez pedig a magyar törvénykezés speciális műszava volt. V. ö. Du Cange.

LEVEGŐ: *pensile*; gehänge. — Ez az idézet: »Vöttem nolcz lat ezist *leuegöt*«, semmiesetre sem tartozhatik ide. Már 1892-ben (Bp. Szemle 72 : 112. és Adal. 383.) figyelmeztettem a NySz. használóit, hogy a régi *levegő* szónak egyik gyakran előforduló jelentése: »lamina. bractea« kimaradt belőle. Mind MA., mind PP. szótárában megvan ez, s kivüle még: *levegő-csináló* = *bractearius*; *bracteatus* = *levegővel* ékesített, síkosított; *bracteola*: aranyhártya, avagy *sík levegőczke*. A »bractea«-ról Cal. pedig ezt mondja: »bractea et lamina sic differunt, quod lamina crassior est, bractea tenuis magis est, et sua sponte *plicabilis*, quae crepitat«, s idézi Virgiliusból: »sic leni crepibat bractea vento«, végre francziául így magyarázza: »feuille d'or ou d'argent.« Im ez az *ezüst-levegő*, s most már értjük is, hogy miért hívták *lebegő*-nek vagy *levegő*-nek.

LÓDING: *pulverpfanne* an den flinten. — Ez értelmezés PPB. németjéül van, de az idézetek egyikére sem illik. Jobb lett volna: »patron, patrontasche.«

MAJORSÁG: *villicatio*, *agricultura*; landwirtschaft, landbau. — E magyarázatból meg nem értheti senki, hogy mi lehet az a (nyomban rákövetkező) *majorság-erdő*, *majorság-rozs*, *majorság-szőlő* stb. Ezek már nincsenek is megmagyarázva. — A »majorság« szónak nálunk birtokjogi értelme is volt s annyit tett, mint *allodium*. (L. ezt DuC. és Bartalnál.) Ball.-nál »majorság: freigut, allodiatur, allodgut.« Az ehez tartozó erdőt, szőlőt, telket majorság-erdőnek, majorság-szőlőnek stb. nevezték; a rajta termett rozsot stb. pedig majorság-rozsnek stb., ellentétben a dézsma-bor-

ral, dézsma-gabonával. — A »majorsághoz látó azzon ember« pedig nem az agriculturára, hanem a baromfiakra ügyelt föl.

MAKKBÉR. Latinúl nincs értelmezve. — DuC-nál: *glandaticum, glandacium*. U. o. *glanda* = makkolás.

MALOMGÁT: schlagbaum. Nem az, hanem »mühlwehr.« — Ez ismét Bod Péter németjének a hibája.

MARTINGAL. Nincs értelmezve. Az adatból (*caligas martingal*) látni, hogy valamiféle nadrágról van szó. Hatzfeldt-Darmesteter francia szótárában: »chausses à la martingale = sorte de culottes dont le fond s'attachait par derrière.«

MÁZ. A NySz. szerint sok mindenféleképen van magyarázva, de az idézett két adatnak (sárga mázú kemence, máz nélkül való fazék) egyik értelmezése sem felel meg. Helyesen: *encaustum figlinum* SI., *gla-sur* Ball.

MÁZSA-MÉRTÉK. Nem wage, centnerwage, hanem centnergewicht.

MEGYÉS-HELY. Kérdés van intézve az olvasóhoz, hogy mi lehet ez? V. ö. Kreszn. és CzF. »parókhias, plébániás hely.«

MENEDÉKSÉG? Értelmezés nélkül. A szövegből világos, hogy »evictio« (szavatosság) a jelentése.

MENYHAL: meerfisch, meeraal. Nem az, mert ha csakis tengeri hal volna, hogyan mondhatná Földi róla: »az európai folyóvizekben és tavakban« él, s hogyan emlegetnék a »kechyges és harchones«-szel együtt. Bod Péter német magyarozója követte el a hibát, s ez most a NySz.-on át bejutott ide is. Helyesen: *gadus lota*; *rutte, drusche*. V. ö. Ball.

MÉRŐ-KŐ (l. a mér cikkben). A »metatur ad lapidem *mereuku* vocatum« idézetbeli vocatur szó *merőkő*-nek és *mérőkő*-nek is olvasható. Az első valószínűbb, mert a *merő-kő* (*petra, saxum*) tényleg megvan a régi nyelvben (l. NySz. 2: 781.) s határjelölésre is teljesen alkalmas, míg a *mérő-kő* (*pondus*?) erre csakugyan nem használható.

MOH: tignatio, contignatio; balkenwerk, gebälk? Dehogy! Goldstein Vilmos úr járt egyszer egy vízi malomban és ott hallotta, a gerendákról beszélve, a *moh* szót; nyomban beküldte a Nyr.-nek (8: 331), hogy Szentesen »*moh* = gerendázat.« Innen belekerült a MTsz.-ba, ebből pedig az Okl. Sztárba. Pedig a valóság az, hogy a vízi járóműben a hézagokat s a vízi malomban a gerendák közeit mohával (mohhal, mojjal) szokás betömni, s így szokták már 1528-ban is: »moh ad molendinum.«

MORDÁLY-PUSKA. Sem a NySz., sem az Okl. Szt. nem adja latin értelmezését, pedig megvan MA.-nál, PPB.-nál is: »*sclopetulum, bombardula*; *kleine musquete, fiinte*.« Miért jobb a Ball.-ból vett: »*sackpuffer*«? NÁDFAL. Társai közül miért maradt ez az egy értelmezetlenül. Ball.-nál: »*rohrwand*«; Grimmnél: »*mit rohr bekleidete wand, damit der kalk oder gyps besser darauf hafte*.«

NÉGY-IDŐ: *adventus domini*? Helytelen magyarázat. Helyesen: »*quatuor tempora*.« Az idézetben a »*quatuor tempora hyemale*«-ról van szó. V. ö. Knauz: Kortan, 247.

ÓRIÁS. Hibás olvasás. Az adat ez: »*ascendit ad quandam montem geminum Horyashegy vocatum*.« Nem »óriáshegy« ez, hanem »*horjos, azaz horhos vagy horgas hegy*«, mit a »*mons geminus*« kifejezés is bizonyít.

ÖKÖR-TINÓ: *vitulus*; kalb. Nem az, hanem »*juvencus, bucnlus*; ein junger ochs von 2 bis 3 jahren.«

ÖSZTÖRÜ. Többször van rá utalás: *eszteró*, l. ösztörű; *eszterő*, l. ösztörű; *esztrő*, l. ösztörű; *iztru*, l. ösztörű. De ösztörű nincs sehol.

PACZALOS: *omasus habens*; *rinderkaldaunen habend*. Esetlen magyarázat. Az ország több részében a mézárásokat, székálló legényeket, általában pedig a *paczal-árulókat* nevezik így.

PALÁNTA: planta; pflanze. Nem szabatos magyarázat. Helyesen CzF.-nál: »*csemetenövény*, magból kikelt fiatal sarjadék, kivált a kerti növényekben, melyet el szoktak ültetni.« Az idézetekben csakis *káposzta-palántáról* van szó. V. ö. MTsz.

PÁNTOZÁS: das beklammern. Nem szabatos. Helyesebben: das schienen.

PÁNYVA: capistrum, halfter. Nem az. Lásd Kreszn., Kassai és Ball.

PÁRNA-ZSÁK: coactilia; filzsack. Hogyan került a *párna* mellé a »filz«? PPB. latin részében »coactilia = ruha hordozó nagy bőr'zások, párna-'zások.« De a NySz. szerkesztőinek a *párna-zsák* jelentését németül is kellett adni. A »coactilia« a classikus latinságban: »eine art filz aus wolle oder haaren« (Georges); a *zsák* pedig »sack«, lesz tehát *filzsack!* Veszedeles módja ez a szók magyarázásának. Szerencsére a *párna-zsák* jól ismert szó ma is. V. ö. PPB., Márt. (1799), CzF., Ball. stb. A *filzsackot* pedig sem Grimm, sem Sanders nem ismeri.

PENGÓ-KARIKA. Megérdemelt volna külön címet, mert érdekes műszó a kocsigyártóknál. »A kerékagy és löcs közé tett lapos vaskarika: achsenring.« V. ö. Ball.

PIRÍTÓS: qui libenter rubefacit; der gerne erröthen macht. — Nem hihető, hogy ezt jelentette volna. Tudván, hogy a régi iratok mennyit emlegetik a *pirított* húst, *pirétott*, *pyroytott* húst, sokkal valószínűbb, hogy az 1364-ben élt »Nicolaus dictus *Pyrohtos*« a pecsenyepirítástól, nem pedig az arczpirítástól kapta nevét.

VÉRCSE SZERŰ. A *ló* cikkben ez az 1609-ből való adat olvasható mai helyesírással: »fekete vércse szerű holdas ló.« Nem »vércse szerű« volt az a ló, hanem vagy *vércse-szinű* (NySz.) vagy *vércse-szörű* (MTsz.)

ZABLÓ (így? olv. zablá) l. a *gyeplő* cikkben. *Zabló* más, mint a *zabla*. V. ö. MTsz. és Ball. »futtertrog, krippe.« PPB.-nál: »alveus pabulatorius.«

SZILY KÁLMÁN.

A RÁKÓCZI-KOR BIBLIOGRAPHIÁJA.

III. FORRÁSANYAG-KIADÁSOK.

(Folytatás.)

Pray (Georgius —). Epistolae procerum regni Hungariae. Pars III. complectens epistolas ab anno MDLIV. ad annum MDCCXI. Poonii, MDCCCVI. Ex typographeo G. A. Belnay. 8-r. 616 l. (Az 1708—1711 évekről szóló levelek. Revelatio arcanorum Rákóczy, per Alexandrum Károlyi.)

Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó. Herausgegeben auf Kosten der Stadt Brassó von dem mit der Herausgabe betrauten Ausschuss. IV. Bd. Brassó, 1903. Nagy 8-r. 4, XCVII, 647. l. (Chroniken und Tagebücher. Erster Band. 1143—1867.)

Rabutin (de Bussy —). Mémoires sur les campagnes faites en Hongrie au service de l'empereur. Drezda, 1795. (Kiadta herczeg de Ligne Károly.)

Ráday Pál benderi követségének naplója 1709-ben. Közli Jerney János. I. II. közl. (Tudománytár, 1841. IX.)

Rákóczi discursusai, avagy II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek a magyar nemzet örökösítését tárgyazó gondolatai. Budapest. 1848. Kilián György. 8-r. XVIII, 58 l. (Adatok a magyarok történetéhez. Közölve Császár Ferencztől. I. füzet.)

Rákóczi Ferencz emlékiratai a magyar hadjáratról, 1703—1711. Közli Ráth Károly. Győr, 1861. Sauerwein Géza kny. 8-r. 208 l.